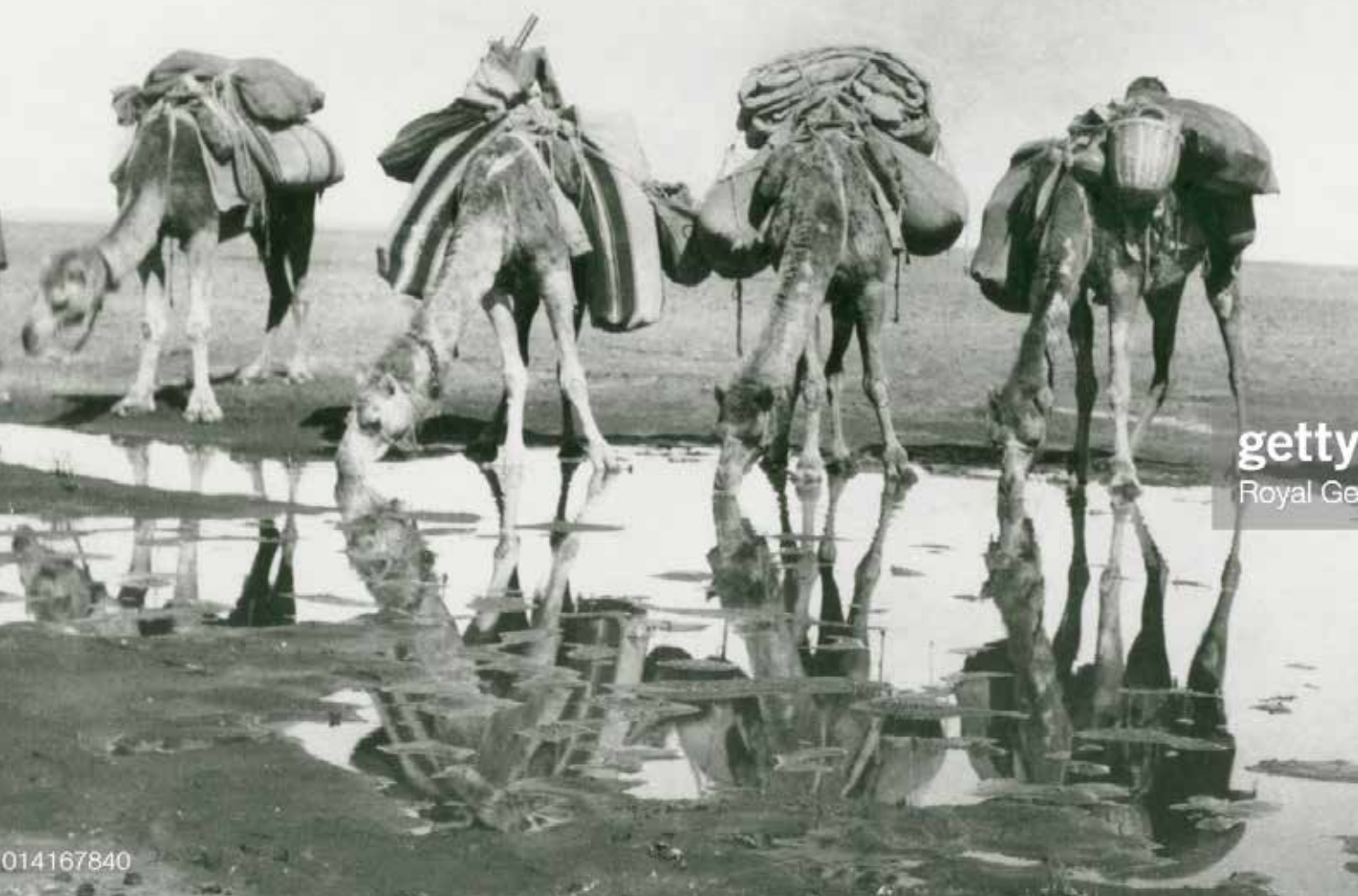

GERTRUDE BELL

– A sivatag királynője, Irak támogatója
és a női mozgalmak ellenzője

Gertrude Bell a legkevésbé sem illett bele az ideális viktoriánus kori háziasszonyok típusába, ugyanis a korszak társadalmi elvárásaival szembemenve világjárásba kezdett. Pantallót ugyan nem húzott, de kalandvágya nem ismert határokat.

Szerző: Fazakas László

Gertrude Bell karavánja egy szaúd-arábiai tevéltatóhelyen 1914. január elején

Bellt sokan korának legbefolyásosabb asszonyának tartották a Brit Birodalomban

szati vállalkozást vezetett, és egyben a Liberális Pártnak is oszlopos tagja volt. Gertrude apja, Hugh Bell szintén a politikai és gazdasági élet területén mozgott, édesanyját azonban korán elvesztette, emiatt – egyesek szerint – komoly gyerekkori traumát szenvedett. Ugyanakkor ez szorosabbra fűzte kapcsolatát az apjával, aki később Gertrude egyik legbizalmasabb tanácsadója lett – legalábbis politikai ügyekben mindig hozzá fordult útmutatásért. Apja mellett mostohaanyja, Florence Bell ugyancsak nagy hatással volt rá, és főként a neveltetésében játszott fontos szerepet.

Gertrude kalandvágyó természete már gyermekkorában megmutatkozott. Kortársai érdeklődő, energikus és okos személyiségként jellemezték. Tanulmányait a londoni Queen's College-ben kezdte, majd innen Oxfordba került, ahol modernkori történelmet hallgatott. Ez ugyanis azon kevés tantárgyak közé tartozott, amelyet nőként is tanulhatott. Az egyetemet mindössze két év alatt teljesítette. Eredményeit sorra kiválóra értékelték, és ezzel ő lett az egyetem első női hallgatója, akinek ez sikerült. Rajta kívül csupán még egy nő, a híres történész, Alice Greenwood jutott diplomához abban az évben.

Eltökétségét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy egy olyan érában indult útnak, amikor a nők többségének élete a tűzhely köré volt korlátozva. Ebből a kötöttségekkel teli közegből kiszabadulva Bell sivatagokat szelt át, hegyeket mászott, térképeket készített, és könyveket írt. A közel-keleti helyzetről szerzett tudása pedig hatalmas segítséget jelentett a Brit Hadsereg számára az első világháború idején. Bár elsősre Gertrude Bell a kor feminista ikonjának tűnhet, valójában sosem kérdőjelezte meg a fennálló patriarchális társadalmat, és a nők szavazati jogát sem támogatta. Bell leginkább a saját életét kívánta egyengetni, a kevésbé szerencsés nőtársainak sorsa nem foglalkoztatta. Mindezekről eltekintve Gertrude Bell a korszak egyik legbefolyásosabb női szereplője volt.

Gertrude Bell 1868. július 14-én született az észak-kelet-angliai Washington városában. Családja ekkor már jelentős vagyonnal rendelkezett, ugyanis nagyapja, Isaac Lowthian Bell jól menő vaskohá-

Az utazások és a hegyek szerelmese

Bell első igazi nagy utazására 1892-ben került sor, amikor Perzsiába utazott, hogy meglátogassa nagybátyját, Sir Frank Lascellest, aki egy diplomáciai kiküldetés miatt ekkor épp Teheránban tartózkodott. Az utazása során szerzett tapasztalatokat és élményeket a *Persian Pictures* című könyvben foglalta össze, mely 1894-ben jelent meg. Bell ugyancsak ezekben az években vált a hegyek szerelmésévé. Legújabb szenvedélyének kiélése végett pedig többször Svájcba utazott, ugyanis eltökélt szándéka volt, hogy meghódítsa az Alpok legmagasabb hegycsúcsait. Idővel kiváló hegymászó lett belőle, akit a világ legjobbjai között tartottak számon. Még egy hegycsúcsot is elneveztek róla: Gertrudspitze. Ennek ellenére Bell számtalanszor került életveszélyes helyzetekbe. Egyszer például hatalmas vihar keletkezett az Alpokban, ami miatt két napot töltött egy sziklafalba kapaszkodva.

Bár roppantmód imádta a hegymászást és ezzel járó kalandokat, mégis a szíve a Közel-Keletre húzta, hogy másik nagy szenvedélyének, a régészetnek hódolhasson. 1900-ban az Oszmán Birodalom területére utazott, hogy régi bizánci templomokról és mezopotámiai erődítményekről készítsen jegyzeteket és fotókat. Ezt követően egy másik oszmán tartományba, Szíriába látogatott, és felkereste Damaszkuszt, Jeruzsálemet, Bejrútot. Mindeközben elkezdte tanulmányozni az arab nyelvet, amelynek ismeretét rövid idő alatt tökélyre fejlesztette.

A szíriai tartózkodásáról 1907-ben könyvet jelentetett meg, amelynek a következő címet adta: *Syria: The Desert and the Sown*. Szintén ebben az évben kezdett el dolgozni a híres skót archeológussal, Sir William M. Ramsay-vel, aki ekkor a birkilise-i régészeti feltárásokat vezette. 1909-ben már a karkemisi hettita ásatások körül tevékenykedett, ahol többnyire fotók és térképek készítésével volt megbízva. Itt ismerkedett meg a fiatal Thomas Edward Lawrence-szel, közismertebb nevén Arábiai Lawrence-szel, akivel szoros barátságot kötött, és a későbbiekben nagyon sok mindenben támogatja őt. Főként az arab felkelés megszervezésében nyújtott óriási segítséget Lawrence számára.

Bell, a régészeti munkákat egy időre maga mögött hagyva, főként a rizikós utazásra szánta el magát. Bár korábban sem kerülte el a veszedelmekkel teli helyeket, ezúttal azonban az Arab-félsziget belső, kevésbé is-

mert és igencsak kockázatos részeit kívánta felfedezni. A vakmerő expedícióra, ami Damaszkusból indult és Damaszkuszban ért véget, 1913-ban került sor. Az 1800 mérföldes körutazás során Bell eljutott egészen Háil városáig, mely ekkor egy politikailag rendkívül instabil régió területének volt a központja. Bell előtt a várost csupán egyetlen külföldi nő, Anne Blunt látogatta meg. Itt érdemes néhány szót szólni Gertrude Bell utazási szokásairól is, annak ellenére, hogy szívós és edzett nő hírében állt, a kényelméről és az arisztokratikus szokásokról nem volt hajlandó lemondani. Utazásai során több „nélkülözhetetlen” felszerelést vitt, vitetett magával. Ezek között megtalálható volt a fürdőkád, a gyertyatartó, az evőeszközzel, a kínai porcelán teáskészlet, illetve a vacsorához szükséges estélyi ruhák és cipőkollekciók. De voltak ennél praktikusabb eszközei is, például a veszély elhárítására mindig egy csőre töltött pisztolyt tartott magánál.

Háborús időkben

A közel-keleti utazásai során Gertrude Bell rengeteg tudást és információt halmozott fel a helyiek életéről, hétköznapijairól, viselkedéséről és szokásairól. Mindemellett számtalan térképet készített, tökéletesen beszélt az arab nyelvet, és közelről ismerte a helyi törzseket, valamint a régió társadalmi-vallási-politikai helyzetét. Ebből adódóan semmi meglepő nincs abban, hogy az első világháború kitörése után Gertrude Bell az úgynevezett Arab Hivatal alkalmazásába került. A hivatal egy katonai hírszerzéssel foglalkozó különleges egység volt, mely a Kairóban székelő brit Egyiptomi Expedíciós Haderő alá tartozott. Az egységben kevés igazi, hivatásos katona szolgált, mivel az főleg a Közel-Keleten tevékenykedő régészekből és kutatókból verbuválódott. Többek között Thomas Edward Lawrence és sok más, Bell számára ismerős arc is az egység tagja volt. Az oszmánok ellen folytatott harcok során Bell szaktudása felbecsülhetetlennek számított. Például amikor Arábiai Lawrence és a felkelő arab

törzsek sikeresen bevették a stratégiai szempontból igencsak fontos vörös-tengeri kikötővárost, Akabát, azt nagyrészt a Gertrude Belltől szerzett információk alapján tudták végrehajtani. Ugyancsak a Bellbe vetett bizalmat mutatja, hogy a brit katonai vezetés 1916-ban Baszrába küldte, hogy az ottani politikai főtiszt, Percy Cox munkáját segítse. Cox az 1917-ben visszafoglalt Bagdadba is magával vitte Bellt.

Eltökélttségét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy egy olyan érában indult útnak, amikor a nők többségének élete a tűzhely köré volt korlátozva.

Hozzá kell tenni, hogy Gertrude Bell nemcsak a hazája védelme érdekében segítette a brit hadsereget, hanem személyes indíttatásból is. Bell ugyanis az örmény népiértés szemtanúja volt: látta, miként bántak a török katonák a védtelen örményekkel, és azt is, hogy a nőket miként bocsátották áruba a damaszkuszi piacon.

A független Irak támogatója

A háború után Bellt azzal bízták meg, hogy készítsen mélyreható elemzést Mezopotámia politikai, társadalmi, etnikai és vallási helyzetéről. A jelentésre azért volt szükség, mert a felbomló Oszmán Birodalom közel-keleti tartományai új geopolitikai játszmák keresztútjába kerültek. A britek és a franciák már 1916-ban, a Sykes–Picot-egyezmény keretén belül felosztották egymás között a régiót, ezzel megtorpedózva a felkelő arab törzsek független királyságról szőtt álmait. Ennél fogva a helyzet roppant kényes volt, főleg a britek számára, így az események folyását nem bízhatták véletlenekre, és minden közel-keleti szakértő tudására igényt tartottak. Ezzel szemben a franciák álláspontja egyértelmű volt: a nekik ígért területek semmilyen kompromisszum tárgyát nem képezhették. Ezt jelzi, hogy a

Expedíció a Szaúd-Arábia északi részén található Nafud sivatagban

háború után létrejött Nagy-Szíriát nem ismerték el, és annak újdonsült királyát, az arab felkelő törzsek vezetőjét, Fejszál lemondatták.

Winston Churchill 1921-ben a helyzet mihamarabbi megoldása végett konferenciát hívott össze Kairóba. A delegáltak között Gertrude Bell volt az egyetlen nő, ami jelzi páratlan tudását és egyben hatalmát. Sokan úgy tartották, hogy akkoriban Bell volt a legbefolyásosabb nő az egész Brit Birodalomban.

A konferencia legfontosabb hozadéka, hogy brit védnökség alatt megszületett az Iraki Királyság, melynek első királya a Bell által is erősen támogatott Fejszál lett. A királyság létrejötte után Bell Bagdadba költözött, és egy ideig királyi tanácsosként tevékenykedett. Ez idő alatt sokat elmélkedett, hogy miként lehetne egységesíteni a királyság lakosságát, és egy új nemzeti identitást adni számukra. Az ország ugyanis számos etnikai és vallási problémával küszködött. Északon kurdok, középen szunniták, délen pedig síiták laktak, akik közelről sem voltak békés viszonyban egymással. Mindeközben régi szenvedélyét, a régészetet sem hanyagolta, ám ezúttal nem ásatásokra járt, hanem egy múzeum létrehozásán fáradozott. Az iraki helyzet azonban csöppet

sem kedvezett a munka nyugodt folytatásához. A belső és külső feszültségek, a függetlenedni vágyó Fejszál, a sorozatos viták, valamint a politikai játszmák kikezdtek az asszony idegrendszerét. A családja körüli nehézségek (haláleset, vagyon elapadása) pedig tovább rontottak az egészségügyi állapotán, aminek következtében mély depresszióba esett.

Egy forró júliusi napon a megfáradt Gertrude Bell nyugalomra és pihenésre vágyott, ezért altatótablettákat vett be. Az erős gyógyszerek azonban leállították a szívét, és 1926. július 12-én, mindössze 57 éves korában meghalt. Halála a mai napig számos vita tárgyát képezi, mivel egyesek úgy vélik, hogy szándékos öngyilkosság történt, mások szerint a gyógyszer túladagolása csupán véletlen baleset volt. Ez utóbbiak álláspontját erősíti, hogy Bell elhalálása előtt az egyik cselédjét arra kérte, hogy majd ébressze fel.

Gertrude Bell temetésére Bagdadban került sor, holttestét a Bab al-Sarki

**Gertrude Bell
nagyon gyakran
utazott Irakba.
A képen
Fahad Bey sátra
látható Al-Garah
kis hegyi
faluban**

negyedben található angol sírkertben helyezték örök nyugalomra. A gyászszertartás hatalmas esemény volt, amelyen az iraki király, és a Brit Birodalom legbefolyásosabb tisztségviselői, valamint kollégái és barátai vettek részt.

Néhány szó a magánéletéről

Gertrude Bell progresszív nézeteket való családban született, ám a haladó gondolkodás inkább a gazdasági életben kapott hangsúlyt, társadalmi szempontból ugyanis a korszakra jellemző viktoriánus szemlélet érvényesült. Ez lényegében a család nemesi származása miatt teljesen

érthető. Mindazonáltal a Bell família soha nem korlátozta Gertrude mozgásterét, és a társadalmi elvárásoknak való megfelelésre sem kényszerítették – valószínűleg nem is tudták. Apjával nagyon szoros kapcsolatban állt, azonban mivel folyton az üzleti tevékenységekkel foglalkozott, kevés idejük jutott egymásra. Mostohaanyjával kifejezetten jó viszonyt ápolt.

**Az oszmánok ellen
folytatott harcok során
Gertrude Bell szaktudása
felbecsülhetetlennek
számított.**

Gertrude Bell egyszerre volt feminista és a patriarchális társadalom elfogadója. A kissé ellentmondásos attitűd kialakulását valószínűleg a konzervatív-liberális családi háttér okozta. Egyesek szerint Gertrude csakis önmagát akarta megvalósítani, és e tekintetben mindent meg is tett, ugyanakkor a női társadalom problémáit nem kívánta felkarolni. Sőt, olyannyira ellenezte a női mozgalmárok tevékenységét, hogy az antiszűfrazsett liga egyik alapítója lett.

Bár sosem házasodott meg, és gyermekei sem születtek, Gertrude Bell előtt mégsem volt ismeretlen a szerelem. Élete során több olyan férfival került kapcsolatba, akikkel kialakult valamilyenféle románc. Ugyanakkor szerelmi életét eléggé nagy homály fedi, így nem igazán lehet tudni, hogy valójában milyen mélyen érzett ezen férfiak iránt.

Emlékezete

Gertrude Bell élete, munkássága, valamint történelmi szerepvállalása sokáig háttérbe szorult, azon egyszerű oknál fogva, hogy a történészek női mivolta miatt ignorálták őt. Pedig a korabeli Brit Birodalom legbefolyásosabb női szereplőjéről van szó, akinek szakértelmét és tudását a hadsereg, valamint hivatalnokok, tisztviselők egész hada becsülte. Ennek ellenére Gertrude élete évtizedeken keresztül ismeretlen volt a széles nyil-

Egyszerre volt feminista és a patriarchális társadalom elfogadója. A kissé ellentmondásos attitűd kialakulását valószínűleg a konzervatív-liberális családi háttére biztosította.

vánosság előtt. Végül a 2010-es években a neve a nagyközönség számára is ismertté vált. Életéről 2015-ben filmet, 2017-ben pedig dokumentumfilmet forgattak. Bár tény, hogy a 2015-ben bemutatott életrajzi film – a neves színészgárda ellenére – elég nagy szakmai, illetve pénzügyi bukás volt.

Gertrude Bell személyes iratanyagát a Newcastle-i Egyetemen őrzik, amit 2017-ben az UNESCO A világ emlékezetének nyilvántartása nevű programjába vett fel, ezzel jelezve, hogy igencsak fontosnak tartják a több ezer dokumentumból álló Bell-hagyatékot.

Noha jelentőségében nem tartozik a legkiemelkedőbb megemlékezések körébe, mégis érdemes megemlíteni, hogy 2019-ben egy Szaúd-Arábiában tevékenykedő rovarkutató csoport új méh-nemzetséget fedezett fel, amelyet Gertrude Bell tiszteletére Belliturgulának neveztek el. ■

**Átkelés
a Jordán folyón
1913 körül**

